

תפילת נחם בתשעה באב

יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב (ע"ז דף ח.) אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר: נחם הוא להבא. אז אומרים נחם בעבודה כמו שאומרים יעלה ויבוא בעבודה. ורב אלפס אומר שנהגו לומר נחם בבונה ירושלים. ורב אלפס אומר שזה מבוסס על גמרא בעבודה זרה שאומרת שאדם יכול להוסיף בכל ברכה וברכה בקשה שהיא מעין הברכה. ואנו פוסקים הלכה זו של הגמרא בע"ז. אדם יכול להוסיף כל בקשה בשומע תפילה. אחד גם יכול להוסיף בקשה בסוף השמונה עשרה קודם שהוא אומר יהיו לרצון אמרי פי. או הוא יכול להוסיף בכל ברכה וברכה בקשה מעין הברכה. למשל, אם אחד רוצה להתפלל עבור חולה אז הוא יכול לומר את הבקשה בתוך הברכה של רפאנו. אפשר לומר נחם בשומע תפלה. אבל שומע תפילה הוא לא המקום הבלעדי להוספת בקשה. יש להוסיף בכל ברכה וברכה בקשה מעין הברכה. יש להוסיף בקשה עבור חולה בברכה של רפאנו. מבקשים רפואה עבור פלוני בתוך שאר חולי ישראל. ויש להוסיף בקשה של נחם בברכה של בונה ירושלים. אנו יכולים להעביר אמירת נחם מהברכה של שומע תפילה לברכה של ולירושלים עירך. כמו שאחד יכול להעביר בקשה עבור חולה מברכת שומע תפילה לברכת רפאנו. כמו כן אחד יכול להעביר אמירת נחם מהברכה של שומע תפילה לברכה של ולירושלים עירך. זה מה שהרי"ף אומר שעכשיו אומרים נחם בברכת בונה ירושלים. הירושלמי אומר שאומרים נחם בעבודה. אמירת נחם בברכת עבודה היא מעין הברכה. אבל גם לומר נחם בשומע תפילה או בברכת ולירושלים עירך היא מעין הברכה. אז יש לומר נחם או בעבודה או בשומע תפילה או בברכת ולירושלים עירך.

הרא"ש במסכת תענית סימן ל"ד בא"ד אומר: ירושלמי (ברכות פרק ד' ה"ג) יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע. מאי ניהו נחם ה' אלהינו אבילי ציון וכו' והיכן אומרה. אמר ר' ירמיה כל דבר שהוא להבא אומר בעבודה וכל דבר שהוא לשעבר אומר בהודאה. כדתנן ([ברכות דף נד](#)). ונותן הודאה לשעבר וצועק לעתיד לבא. ונהגו עמא למימר בבונה ירושלים וסמכו אהא דאמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב (ע"ז דף ח.) אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה אומר: כל ימי תמהתי למה נהגו שאין אומרים נחם אלא בתפלת המנחה כיון דקאמר יחיד בתשעה באב צריך להזכיר מעין המאורע מסתמא בכל התפלות קאמר ערבית ושחרית ומנחה כמו ראש חדש פורים ותענית. גרסינן בפרק מקום שנהגו (דף נד:) אין תענית צבור בבבל אלא ט' באב בלבד. דרש רבא עוברות ומניקות מתענות ומשלימות כדרך שמתענות ומשלימות ביוה"כ:

ירושלמי (ברכות פרק ד' ה"ג) יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע. הפירוש הוא שאפילו יחיד צריך בט"ב להזכיר מעין המאורע. למה נחשוב שיחיד לא יזכיר בט"ב מעין המאורע? הבבלי לא מדבר על הזכרת מעין המאורע בט"ב. המקור הוא בירושלמי. הבבלי אינו מזכיר אמירת נחם. המקור לאמירת נחם בט"ב הוא הירושלמי. יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע. מאי ניהו נחם ה' אלהינו אבילי ציון וכו' והיכן אומרה. אמר ר' ירמיה כל דבר שהוא להבא אומר בעבודה וכל דבר שהוא לשעבר אומר בהודאה. כדתנן ([ברכות דף נד](#)). ונותן הודאה לשעבר וצועק לעתיד לבא. ונהגו עמא למימר בבונה ירושלים וסמכו אהא דאמר רב

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

הירושלמי היא שיאמרו נחם בעבודה. אז ה"ט"ז אומר כמו שאמרנו שיש שתי מקומות לאמירת נחם. יש לומר נחם בבונה ירושלים. ויש לומר נחם בשומע תפילה. והיינו או בעבודה או בשומע תפילה או בבונה ירושלים. וה"ט"ז אומר: **ויש לכל הבקשות שם מקום דש"ת הוא לכל הברכות מעין כל ברכה ועכ"פ לא יחתום בברוך מנחם ציון רק בש"ת כמו בענינו וענינו קודם לנחם כי היא תדירה** :

אלא שאנו לא מבינים את דברי רב אלפס. הירושלמי אומר שמזכירים נחם בעבודה. לפי זה אמירת נחם היא כמו יעלה ויבוא בראש חדש או בחול המועד פסח או בחול המועד סוכות.. ההלכה היא שאיפה שקדושת היום היא מחייבת הזכרה מעין המאורע אז ההזכרה נאמרת בברכת עבודה. מתי שצריכים להזכיר קדושת היום אז המקום להזכרה היא בברכת עבודה. בתפילה המקום להזכרת קדושת היום היא בעבודה ובברכת המזון המקום להזכרת קדושת היום היא בברכת בונה ירושלים. קודם ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו. בחנוכה ופורים אין הזכרה של קדושת היום. שאין קדושת היום בחנוכה ופורים. אז ההזכרה בחנוכה ופורים היא חלק מהודאה. אנו מודים להקב"ה על כל הניסים שה' עושה לנו אז אנו מודים ספציפית על הניסים שה' עשה לנו בחנוכה - ניצחון במלחמות והנס של פך השמן - ועל הניסים שה' עשה לנו בימי הפורים. אז זה בעצם לא הזכרה מעין המאורע. וגם תשעה באב הוא ככה. אמירת נחם היא בעצם לא הזכרה מעין המאורע. אין קדושת היום בתשעה באב. אמירת נחם היא לא הזכרת היום. היום לא מחייב שום הזכרה. שבת מחייבת הזכרה. יום טוב מחייב הזכרה. ראש חדש מחייב הזכרה. חול המועד מחייב הזכרה. מפני שיש קדושת היום בחול המועד. שהרי יש קרבן מוסף בחול המועד. אבל אין בתשעה באב שום קדושת היום. תשעה באב הוא תענית ציבור. ולכן בתשעה באב אומרים עננו בין גואל לרופא. ומה זה אמירת נחם? נחם הוא בקשה. ברור שאין לומר יעלה ויבוא בשומע תפילה. אמנם יש בקשה ביעלה ויבוא. אבל התכלית של יעלה ויבוא איננה בקשה. התכלית של יעלה ויבוא היא הזכרת קדושת היום. אנו אומרים ויזכר זיכרונו ופיקדונו וזיכרון כל עמך בית ישראל וכו' ביום ראש החדש הזה. זה אמנם בקשה. אבל זה לא הלכה של בקשה, אלא זה

ככה נראה מתוך דברי רב אלפס. שיש שלוש מקומות שבהן יש לומר נחם. או בעבודה או בשומע תפילה או בברכת ולירושלים עירך. ממילא אם אחד לא אמר נחם בבונה ירושלים הוא אומר נחם בשומע תפילה.

המחבר בסימן תקנ"ז אומר: **בתשעה באב אומר בבונה ירושלים: (א) נחם ה' אלהינו את אבלי ציון וכו', וענינו בשומע תפילה; ואם לא אמר לא זה ולא זה, אין מחזירין אותו.** וה"ט"ז מביא בשם האבודרהם שהוא יכול לומר נחם קודם ועל כולם. אז האבודרהם הבין דברי הירושלמי שאמירת נחם היא על לשעבר ולא על לעתיד לבוא ולכן אומרים נחם בברכת הודאה. ככה האבודרהם הבין הפשט בדברי הירושלמי. אין הפשט בירושלמי שהוא אומר נחם בעבודה מפני שנחם הוא על לעתיד לבוא. אלא הפשט בירושלמי הוא שאומרים נחם בברכה הודאה מפני שנחם הוא על לשעבר. אלו הם דברי ה"ט"ז: **בבונה ירושלים נחם - לפי שהוא מענינה וכתב ב"י בשם אבודרהם טעה ולא הזכירו במקום הנהוג שיאמר אותו בהודאה שהוא מקומו המיוחד לו מן הדין כו' עכ"ל וק"ל דהא מביא ב"י ירושלמי היכן אומרה א"ר ירמיה כל שהוא להבא אומרה בעבודה וכל שהוא לעבר אומרה בהודאה וכתבו הרי"ף והרא"ש דנהגו עלמא לאומרה בבונה ירושלים וסמכו אהא דאמרו שואל אדם צרכיו בש"ת ואם בא לומר בסוף כל ברכה מעין אותה ברכה אומר עכ"ל והך תפלה דנחם היא להבא ולמה כתב האבודרהם שמקומו בהודאה ונראה שיש ט"ס כאן וצ"ל בעבודה ולענ"ד כיון שסמכינן על ההיא דשואל צרכיו כו' א"כ מי ששכח לאומרו במקומו כיון דהטעם משום שהוא מעין הברכה יש לאומרו בש"ת דזו ברכה כוללת ויש לכל הבקשות שם מקום דש"ת הוא לכל הברכות מעין כל ברכה ועכ"פ לא יחתום בברוך מנחם ציון רק בש"ת כמו בענינו וענינו קודם לנחם כי היא תדירה** : וה"ט"ז הקשה נגד האבודרהם שתפילה נחם היא להבא ולא לשעבר. ממילא כוונת

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

בתוך אבלי ציון וירושלים. ואמירת נחם היא
קיום של ניחום אבלים.

יש שתי מצוות בניחום אבלים. יש שני
אספקטים בניחום אבלים. אספקט אחד הוא
מצווה של גמילות חסדים. מצווה של והלכת
בדרכיו. מה הוא מנחם אבלים אף אתה תהא
מנחם אבלים. אבל הוא גם קיום באבלות. אם
אין ניחום אז האבלות היא לא שלימה. יש
לזה ראייה מההלכה ביום שביעי של אבלות
שקמים בבוקר על בסיס ההלכה של מקצת
היום ככולו. אבל מתי קמים האבלים בבוקר?
כשקמים המנחמים מלנחם. אחרי שחרית
האבלים יושבים. והמנחמים נכנסים ואומרים
- או אלו שהיו שם בשעת התפילה אומרים -
המקום ינחם אתכם והם קמים. ואז האבלים
קמים מהשבעה. זה על ידי הניחום. מפני
שהניחום הוא קיום של אבלות. אם זה לא
היה קיום של אבלות אז למה האבלים קמים
דווקא אחרי שמנחמים אותם. ולכן בשבת
כשמדובר ביום שביעי לאבלות יש את
החומרות של שבעה כל היום. הוא לא מקבל
עלייה במנחה בשבת. אמנם יש על זה
מחלוקת אחרונים, אבל ה"י מחמיר בזה.
למה? מפני שלא היה ניחום אבלים שיפסיק
את האבלות על בסיס מקצת היום ככולו.
מפני שלא הייתה נחמה. שנחמה היא קיום
באבלות.

האם יש קיום של ניחום אבלים בתשעה באב.
אם ניחום אבלים היה רק גמילות חסד אז
ניחום אבלים לא היה שייך בתשעה באב.
מפני שכולם אבלים. אבל ניחום אבלים הוא
לא רק מצווה של גמילות חסד. הגמרא
אומרת שמי שאין לו קרובים יושבים עשרה
ובאים אחרים ומנחמים אותם. הוא קיום
באבלות. ומכיוון שהוא קיום באבלות אז גם
בתשעה באב יש מצווה של ניחום אבלים.
האבלות היא לא שלימה אם לא יהיה ניחום
אבלים. אז נחם הוא לא סתם הזכרה של מעין
המאורע, אלא הוא קיום של ניחום אבלים.

הרא"ש אומר: כל ימי תמהתי למה נהגו שאין
אומרים נחם אלא בתפלת המנחה כיון
דקאמר יחיד בתשעה באב צריך להזכיר מעין
המאורע מסתמא בכל התפלות קאמר ערבית
ושחרית ומנחה כמו ראש חדש פורים
ותענית. כנראה שהמנהג של הרא"ש היה
לומר ענגו בכל התפילות. וככה כתוב
בגמרא. זה תקנה של הלכות גדולות לומר
ענגו רק במנחה. אבל זה סיפור אחר. ולמה

הלכה של הזכרת קדושת היום. צריכים
להזכיר קדושת היום. ככה זה בשבת, ראש
חדש ויום טוב. אבל זה לא שייך לתשעה
באב. אמירת נחם בתשעה באב היא הלכה
של בקשה. ולכן אפשר לומר נחם בבונה
ירושלים. אי אפשר להעביר יעלה ויבוא
לבונה ירושלים. גם אי אפשר להעביר יעלה
ויבוא לשומע תפילה. אבל נחם שונה מיעלה
ויבוא. מפני שנחם הוא לא הזכרה של היום
של תשעה באב. אנו מזכירים את יום תשעה
באב בענגו. אנו מזכירים בענגו את יום
התענית. שיש צד לומר שתפילת ענגו
שנאמרה על ידי היחיד בברכת שומע תפלה
היא הלכה של הזכרת מעין המאורע. (ואין
כאן המקום להאריך בזה.) אבל יש לתשעה
באב שתי שמות. הוא יום התענית והוא גם
יום האבלות. אבל אמירת יום האבלות הוא
לא הזכרה. מפני שאין בה קדושת היום. יום
התענית הוא הלכה נפרדת. אבל זה אנו
אומרים בענגו. אבל צריכים להזכיר תשעה
באב כיום האבלות כבקשה (לא כהזכרה של
מעין המאורע). ואת זה אנו אומרים בבונה
ירושלים. וה"י אומר שמנהג שלנו הוא
אמנם לומר נחם בבונה ירושלים. אבל הוא
יכול לומר נחם גם בשומע תפילה או
בעבודה.

אבל אנו רוצים להבין איזה סוג הזכרה הוא
אמירת נחם? ונראה שנחם הוא קיום של
נחמה. בתשעה באב כולם אבלים והם
מנחמים. הם מנחמים אחד את השני. ונחמת
אבלים היא תמיד בקשה. כשמנחמים אבל
בשבת אומרים שבת היא מלנחם ונחמה
קרובה לבוא. מה פירוש הדברים? אנו
מבינים שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה
לבוא. אבל מהו הפירוש של שבת היא
מלנחם ונחמה קרובה לבוא? למה נחמה
בעצם לא שייכת לשבת? מפני שנחמה היא
בקשה. כשאחד אומר המקום ינחם אתכם
בתוך אבלי ציון וירושלים צריכים להוסיף
שני מילים. יהי רצון שהמקום ינחם אתכם

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

יהיה חסר לו רק את הקיום של ניחום אבלים ששייך לתשעה באב. התפילה שלו היא שלימה אף שהוא לא אמר נחם. אבל יהיה חסר לו הקיום של ניחום אבלים.

זו הסיבה למה הירושלמי אומר יחיד בט"ב צריך להזכיר מעין המאורע. למה הירושלמי אינו אומר יחיד אומר יעלה ויבוא בחול המועד או בראש חדש? זה מפני שנחם הוא ניחום אבלים. אז היינו יכולים לחשוב שאומרים נחם רק בציבור. שבציבור מנחמים את כנסת ישראל. לכן הירושלמי מחדש לנו שגם היחיד אומר נחם. אף שאף אחד לא נמצא, עדיין יש בזה קיום של ניחום אבלים. וזה התירוץ לשאלת הראש"ש למה אומרים נחם רק במנחה. מפני שזה לא קיום תפילה אלא זה קיום של ניחום אבלים.

אתה חוננתנו במוצ"ש הוא קיום הבדלה. כמו שהבדלה על הכוס היא קיום הבדלה. זה לא שהתפילה מחייבת אמירת אתה חוננתנו. זה הסיפור עם ר' חיים. אחד פגש את ר' חיים ברחוב אחרי תפילת שחרית ביום ראשון. והוא שאל את ר' חיים שבמוצ"ש הוא שכח להתפלל ערבית. אז הוא צריך להתפלל שחרית שתיים. השמונה עשרה הראשון הוא עבור תפילת שחרית והשמונה עשרה השני הוא תשלומין עבור ערבית של מוצ"ש. והוא שאל את ר' חיים באיזו תפילה הוא צריך לומר אתה חוננתנו. ר' חיים ענה בתפילה השנייה, ור' חיים תוך כדי דיבור חזר בו ואמר שיאמר אתה חוננתנו בתפילה הראשונה. ואותו אחד ניגש לנצי"ב ושאל אותו והנצי"ב אמר לו בוודאי אתה צריך לומר אתה חוננתנו בתפילה השנייה. וזה מפני שהתפילה השנייה היא התשלומין עבור ערבית של מוצ"ש. תמיד התפילה השנייה היא התשלומין. ואתה חוננתנו שייך לתפילה של מוצ"ש. הנצי"ב ניגש לר' חיים לשאול אותו למה הוא פסק לומר אתה חוננתנו בתפילה הראשונה. ור' חיים היה באמצע קריאת שמע. כשר' חיים גמר תפילה שלו אז ר' חיים אמר לנצי"ב שגם הוא בהתחלה אמר לומר אתה חוננתנו בתפילה השנייה. אלא שאח"כ הוא שינה דעתו. כנראה שהוא ידע את ההלכה שהרי גם הוא אמר בהתחלה לומר אתה חוננתנו בתפילה השנייה. אלא שהוא מיד הבין שהתפילה של מוצ"ש לא מחייבת באתה חוננתנו. אלא ההלכה היא שהוא צריך לומר הבדלה - לא בתפילה של מוצ"ש - אלא בתפילה הראשונה שהוא

אומרים נחם רק במנחה? אנו אמרנו בשיעור אחד שבשחרית האבלות של תשעה באב היא בבחינה של מתו מוטל לפניו. ולכן אין אומרים נחם בשחרית שההלכה היא שאין מנחים את האבל בשעה שמתו מוטל לפניו. אבל אנו עכשיו אומרים הסבר אחר. אם נחם היה הלכה של מעין המאורע אז היינו אומרים נחם בכל התפילות. כמו ביעלה ויבוא. ואם נחם היה הלכה כמו על הניסים אז נחם היה חלק מהברכה כמו שעל הניסים הוא חלק מהברכה של הודאה. ואז הוא היה צריך לומר נחם בכל התפילות. אבל נחם הוא לא הזכרה מעין המאורע מפני שאין קדושת היום בתשעה באב. ונחם הוא גם לא חלק מהברכה. אלא נחם הוא קיום של ניחום אבלים. אז מספיק שאומרים נחם פעם אחת. אם הוא הלכה של הזכרה אז היינו אומרים נחם בכל התפילות. שכל תפילה הייתה מחייבת באמירת נחם. שבכל תפילה ותפילה תן לו מעין ברכותיו. אם הוא מתפלל חמישה פעמים או שבעה פעמים אז הוא צריך לומר נחם בכל תפילה ותפילה. אבל נחם הוא לא קיום בתפילה. תפילה הוא המיקום לאמירת נחם. נחם הוא קיום של ניחום אבלים. תפילה הוא רק המסגרת שבה אומרים נחם. אז מספיק פעם אחת. מספיק שאומרים נחם בתפילה אחת. וברור שהתפילה הכי טובה לאמירת נחם היא מנחה. המיקום הוא תפילה מכיוון שכולם אבלים אז הדרך היחידה היא במסגרת של תפילה. ניחום אבלים בתשעה באב הוא רק על ידי תפילה. מנחמים את כנסת ישראל. נחם ה' א-לוקינו את אבלי ציון ואבלי ירושלים. זה רק על ידי תפילה. ככה הייתה התקנה. ולכן מספיק שאומרים נחם בתפילה אחת. וזה שונה מיעלה ויבוא. כשאחד שוכח לומר יעלה ויבוא אז לפעמים הוא צריך לחזור על התפילה ולפעמים הוא אינו צריך לחזור על התפילה. אבל בין כה וכה התפילה שלו היא לא שלימה כשהוא לא אמר יעלה ויבוא. זה מפני שהוא לא הזכיר את קדושת היום בתפילה. אבל אם אחד לא אמר נחם אין חיסרון בקיום תפילה שלו.

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

הרמ"א בסימן תקנ"ז אומר: **והמנהג פשוט שאין אומרים נחם רק בתפילת (ב) מנחה של תשעה באב, לפי שאז הציתו במקדש אש ולכן מתפללים אז על הנחמה (רוקח ואבודרהם).** מי שאכל בתשעה באב, יאמר נחם (ג) בברכת המזון (מהרי"ל). ההסבר של הרמ"א הוא כמו שאמרנו בשיעור קודם שהאבלות של תשעה באב עד מנחה היא בבחינה של מתו מוטל לפניו.

הרמ"א אחרי זה אומר **מי שאכל בתשעה באב יאמר נחם בברכת המזון.** והרמ"א אומר: **בבונה ירושלים ואף שבתפלה לא נהגו לאומרו רק במנחה מ"מ בב"ה דליכא מנהג יש לאומרו (שם):** הגאון משיג על הרמ"א. הגאון אומר שכל יום שאין בו קרבן מוסף לא מזכירים אותו בברכת המזון. זה גמרא בשבת דף כ"ד. וההסבר בדברי הגמרא הוא פשוט. הקרבן מוסף משקף את קדושת היום. וכשיש קדושת היום צריכים להזכיר את היום בברכת המזון על בסיס ההלכה של בכל יום ויום תן לו מעין ברכותיו. צריכים להזכיר את קדושת היום בתפילה ובברכת המזון. למה אומרים רצה ויעלה ויבוא בברכה של עבודה? מפני שקדושת היום מבטאת את עצמה על ידי הקרבן מוסף. אז המקום להזכיר את קדושת היום הוא בברכה שבה אנו אומרים והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל מהרה באהבה תקבל ברצון. וכן אומרים רצה ויעלה ויבוא בברכת המזון בברכה של בונה ירושלים שהיא הברכה שבה מבקשים על ירושלים ובית המקדש. אז זה המקום להזכיר את קדושת היום שמבטאת את עצמה על ידי הקרבן מוסף. ולגבי על ניסים זו איבעיא בגמרא אם צריכים לומר על הניסים בברכת המזון או לא. למה יש על זה ספק בגמרא? מפני שעל הניסים הוא לא הזכרה של קדושת היום. הוא רק חלק מברכת הודאה. אז יש סברא לומר שבברכת המזון על הניסים הוא לא חלק מברכת הודאה. והסברא בזה היא פשוטה. שהודאה בשמונה עשרה כוללת את הכול. אז בחנוכה ופורים הודאה על הניסים בימי החנוכה ובימי פורים צריכה להיות כלולה בהודאה של התפילה. אבל בברכת המזון ההודאה היא בעיקר על הארץ וברית ותר. אבל לא צריכים להזכיר כל דבר בהודאה של ברכת המזון. לכן יש סברא בגמרא שבברכת המזון לא אומרים בחנוכה ופורים על הניסים. והגמרא אומרת אינו מזכיר ואם בא להזכיר מזכיר. אבל זה סיפור אחר. אז הגאון אומר מכיוון שבתשעה באב

מתפלל אחר שבת. ותמיד התפילה הראשונה אחר שבת היא תפילת ערבית של מוצ"ש. אבל בעובדה של השואל הסדר היה הפוך. התפילה הראשונה אחר שבת הייתה תפילת שחרית והתפילה השנייה היא תשלומין עבור ערבית של מוצ"ש. ואם התפילה הייתה מחייבת הבדלה אז גם אני הייתי אומר שאתה חוננתנו שייכת דווקא לתפילת ערבית או לתפילה שהיא תשלומין לתפילת ערבית. אבל זה לא ככה. אתה חוננתנו הוא לא קיום בשמונה עשרה. הוא קיום של הבדלה. אלא שהוא צריך לומר הבדלה במסגרת של תפילה. אז באיזו תפילה הוא צריך לומר הבדלה? בשמונה עשרה הראשון שהוא אומר אחר שבת. וזה לא משנה אם זה ערבית או זה שחרית. שבשאלה שנשאלה היה מדובר במצב חריג שקודם הייתה תפילת שחרית ואחרי זה הייתה תפילת ערבית - היינו תשלומין לערבית. אז הוא צריך לומר אתה חוננתנו בשמונה עשרה של שחרית. אחרי זה הנצי"ב מצא שר' עקיבא איגר אמר כמו ר' חיים. בישיבת וולוז'ין לא היה שולחן ערוך עם הגהות רע"א. אלא שזמן מה אחרי זה הנצי"ב הזדמן להיות בוורשא ושמה הוא ראה בהגות רע"א שרע"א אמר כמו ר' חיים.

והרי ברור שאומרים אתה חוננתנו רק בתפילה אחת. אז באופן דומה אין צורך לומר נחם בשלש תפילות. שאמירת נחם היא לא קיום של תפילה אלא היא קיום של ניחום אבלים.

הרב העיר שהחתימה הנכונה עבור נחם היא בונה ירושלים. לא אומרים מנחם ציון ובונה ירושלים. אם אחד אומר מנחם ציון אז יש בעיה שאין חותמים בשתים. שהגמרא במסכת ברכות דף מ"ט. אומרת שבברכת בונה ירושלים בברכת המזון חותמים רק בונה ירושלים ולא מושיע ישראל ובונה ירושלים. וזה מפני שאין חותמים בשתים. שאין עושין מצוות חבילות חבילות.

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

ישראל בבנין ירושלים. ולפיכך נקראת ברכה זו נחמה. וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד בברכה זו לא יצא ידי חובתו מפני שהיא ענין הברכה, שאין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית דוד: ובהלכה ה': שבתות ובימים טובים מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה ואומר קדשת היום באמצע. כיצד מתחיל. נחמנו יי' א-לקינו בציון עירך או [א] רחם יי' א-לקינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך. ומסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים או בונה ירושלים. ואומר באמצע בשבת אל-קיננו וא-לקי אבותינו רצה והחליצנו יי' א-לקנו במצותיך ובמצות יום השביעי הגדול והקדוש הזה כי יום זה גדול וקדוש הוא מלפניך נשבת בו וננוח בו באהבה כמצות רצונך ברצונך הנח לנו יי' א-לקינו ואל תהא עלינו צרה ורעה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו. [ב] ובימים טובים אומר יעלה ויבוא. וכן בראשי חודשים ובחלו של מועד מוסיף באמצע ברכה שלישית יעלה ויבוא: הרמב"ם אמנם מזכיר גם רחם בברכת המזון של שבת ויו"ט. אבל הרמב"ם מעדיף לשבת ויו"ט שאחד יאמר נחם. וזה כוונת הרמ"א כשאחד אכל בתשעה באב שיאמר נחם בברכת המזון. שבמקום לומר רחם יאמר נחם. ולמה? מה לא טוב בנוסחא של רחם? אנו מבינים למה יש ראשונים שמעדיפים בשבת ויום טוב הנוסחה של נחם. זה מפני שרחם הוא יותר תפילה. ונחם הוא יותר נוסחה של ברכה. אבל למה הרמ"א אומר שבתשעה באב אחד יאמר את הנוסחה של נחם? זה מפני שברכה זו נקראת ברכת נחמה. ולכן בתשעה באב שהוא יום של נחמת ירושלים אומרים את הנוסחה של נחם.

אנו תמיד הבנו את דברי הרמ"א שבברכת המזון אחד יאמר נחם ה' א-לוקינו את אבלי ציון ואבלי ירושלים. אבל לפי מה שאנו אמרנו שנחם הוא קיום של ניחום אבליים אז איך זה קשור לברכת המזון? אבל הרי הרמב"ם אומר בהלכה ד' שברכה זו בברכת המזון נקראת ברכת נחמה. לכן בתשעה באב צריכים בברכה זו לקיים את המצווה של ניחום אבליים. בתשעה באב מקיימים ניחום אבליים במסגרת של תפילה וגם במסגרת של ברכת נחמה של ברכת המזון. אבל העבודת המלך אמר פירוש אחר בדברי הרמ"א. שאין הרמ"א מתכוון לאמירת כל הנחם. אלא הרמ"א מתכוון רק לנוסח של המילה הראשונה בברכה של בונה ירושלים בברכת המזון. אבל איך שיהיה פשוט ברמ"א,

אין קרבן מוסף אז איך נחם נכנס לברכת המזון? והקושיה היא עוד יותר מובנת לפי דברינו. שאנו אמרנו שנחם הוא קיום של ניחום אבליים של כלל ישראל. אז יש סברא לומר שזה שייך רק בתפילה מכיוון שיש תפילה בציבור. ציבור הוא כלל ישראל. לכן בתפילה שייך קיום זה של ניחום אבליים של כלל ישראל. אבל בברכת המזון אין שם ציבור. אפילו כשיש עשרה, זה לא הלכה של ציבור. ממילא נחם שהוא קיום של נחמה אין לו שום קשר לברכת המזון.

אז מהו הפשט ברמ"א? הרב אמר שהוא שמע מדודו העבודת המלך שהכוונה ברמ"א היא לגמרי אחרת. הרמ"א אינו אומר שבברכת המזון אומרים נחם ה' את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים וכו'. אלא הרמ"א אומר כשאחד אומר ברכת המזון בתשעה באב אז הנוסח בברכת ירושלים היא לא רחם ה' אלא נחם ה'. שבברכת המזון באופן כללי יש שתי נוסחאות. יש נוסחא של רחם ה' ויש נוסחה של נחם ה'. השיטה של הרמב"ם היא שבימי החול אחד אומר רחם ה' ובשבת ויום טוב אחד אומר נחם ה' את ישראל עמך ואת ירושלים עירך ואת ציון משכן כבודך. והרמ"א אומר כשאחד אומר ברכת המזון בתשעה באב הוא צריך להתחיל את הברכה של בונה ירושלים לא רחם ה' אלא נחם ה'. אבל אין הרמ"א אומר כשאחד אומר ברכת המזון בתשעה באב שהוא צריך להוסיף בברכה של בונה ירושלים נחם ה' את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים.

העבודת המלך אמר פירוש זה לפני ר' מאיר שמחה, ור' מאיר שמחה אמר שזה הפירוש האמתי בדברי הרמ"א.

הרמב"ם בפרק ב' הלכות ברכות הלכה ד' אומר: ברכה שלישית פותח בה רחם יי' א-לקינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך. -- זה נוסחא שלנו. - או נחמנו יי' א-לקינו בירושלים עירך וחותם בה בונה ירושלים או מנחם עמו

קול בריסק

הגות ועיון מבית אבא

האמירה של נחם הוא קיום של ניחום אבלים.
ולכן הגאון משיג על הרמ"א ואומר שאין זה
בכלל קשור לברכת המזון.

הראיה הכי טובה שיש קיום של ניחום אבלים
בתשעה באב היא שההפטורה בשבת הבאה
היא נחמו נחמו עמי. ה' אמר לנביא לומר
דברי נחמה. אז בתשעה באב עצמו יש הלכה
של נחמה.